

«Сейфуллин оқулары – 18: « Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми -практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: « Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022.- Т.І, Ч.ІV. - Б. 205-209

МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫНЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ МАҚСАТЫНДАҒЫ ЖЕРЛЕРІНІҢ ПАЙДАЛАНУЫН ТАЛДАУ

Төлемісова М.М., 2 курс магистранты

С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Соңғы кездері қазіргі заманғы ауыл шаруашылығы жерлерін пайдалану жүйесінде жер ресурстарын сақтау және тиімді пайдалану мәселесі өзекті бола бастады. Сонымен қатар, ауылшаруашылық жерлерін пайдалану мөлшерін ұтымды етуге барлық уақытта ауылшаруашылық өндірісі мен ауылдық елді мекендерді ұйымдастырудың маңызды алғышарты ретінде үлкен мән берілді.

Ауылшаруашылы мақсатындағы жерді пайдалану – бұл ауылшаруашылық қатынастар жүйесіндегі өндірістік қызметтің кеңістіктік негізі. Оған келесідей көрсеткіштер тән:

- аграрлық өндіріс үшін пайдаланылатын жер учаскесінің көлемі (олардың сапалық және сандық (алқаптардың құрамы мен құрылымы) жай-күйі, топырақ құнарлылығы);

- сондай-ақ жердің кеңістіктік аумақтық орналасуы (орналасқан жері, жинақтылығы, қашықтығы, өндірістік, инженерлік және әлеуметтік инфрақұрылымдарымен қамтамасыз етілуі және т.б.).

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерді ұтымды пайдалану – жер учаскелерінің меншік иелерімен жер пайдаланушылардың ауыл шаруашылығы өнімін өндіру процесінде жер пайдалану мақсаттарын жүзеге асыруда жерді қорғауды және табиғи факторлармен өзара оңтайлы әрекеттесуді есепке ала отырып, топырақтың құнарлылығымен, жердің мелиоративтік жай-күйінің айтарлықтай нашарлауына әкеліп соқтырмайтын тәсілдерімен жоғары дәрежеге жетуді қамтамасыз ету. [1]

ҚР Парламенті Сенатының депутаты Ақылбек Күрішбаев 2021 жылғы 25 наурыздағы Жер реформасы жөніндегі комиссиясының отырысында: «Қазақстан үшін ауылшаруашылығы мақсатындағы жерлер жай ғана өндіріс құралы емес, ең алдымен, бұл біздің ұлттық игілігіміз, ата-бабамыздан қалған тарихи мұрамыз, бүкіл халқымыздың байлығы және оның басты құндылығы» деп айтып кеткен болатын. [2]

2020 жылғы 1 қарашадағы жағдай бойынша Маңғыстау облысының жалпы көлемі 16 млн. 564 мың гектарды құрайды, оның ішінде ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер 3 млн. 349 мың гектарды, елді мекен жерлері 1 млн. 85 мың гектарды, өндіріс, көлік, байланыс, қорғаныс және

ауыл шаруашылығы мақсатынан басқа жерлер 239 мың гектарды, ерекше қорғалатын табиғи аумақтар және емдеу-сауықтыру мақсатындағы жерлер 223 мың гектарды, орман қоры жерлері 254 мың гектар, су қоры 12 мың гектар, босалқы жер 11 млн. гектарды құрайды (1 сурет).

1 сурет – Маңғыстау облысының жер санаттар бойынша бөлінуі

Кесте 1 – Облыстың жер қорынын алаптар бойынша бөлінуі, мың га

№ р/с	Алаптар	Ауданы, мың га
1.	Егістік	0,8
2.	Көпжылдық екпелер	0,6
3.	Тыңайма	0,2
4.	Шабындық	0,3
5.	Жайылым	12639,9
6.	Бақша	-
А/ш алаптарының барлығы		12641,8

Алаптар бөлінісіне сәйкес облыс аумағы негізінен жайылымдық алаптармен қамтамасыз етілген, олардың жалпы көлемі 12 млн. 639 мың гектарды құрайды (Кесте 1).

Кесте 2 – 2020 жылғы 1 қарашадағы жағдай бойынша Маңғыстау облысы бойынша

ауыл шаруашылығы саласындағы шаруашылық жүргізуші субъектілердің құрамы

№ р/с	Жер учаскелерінің меншік иелерімен жер пайдаланушылардың атауы	Меншік иелерімен жер пайдаланушылар саны	Ауданы, мың га
1	Азаматтардың бау-бақша және саяжай құрылысын жүргізуге арналған жерлері	357	0,4
2	Шаруа (фермер) қожалығын жүргізу үшін азаматтардың жерлері	2581	2020,6
3	Мемлекеттік емес ауыл шаруашылығы заңды тұлғалардың жерлері-барлығы, оның ішінде:	67	1237,5

	а) шаруашылық серіктестіктерінің жерлері (ЖШС)	51	1205,3
	б) ауыл шаруашылығы кооперативтерінің жерлері	7	31,7
	в) өзге мемлекеттік емес кәсіпорындардың жерлері	9	0,5
4	Мемлекеттік ауыл шаруашылығы заңды тұлғалардың жерлері-барлығы, оның ішінде:	16	91,0
	а) ҒЗИ, мекемелер мен оқу орындарының жерлері	2	1,7
	б) қосалқы а / ш кәсіпорындарының жерлері	13	0,1
	в) өзге де жерлер	1	89,2
Барлығы:		3021	3349,5

Шаруа және фермер қожалықтары Маңғыстау облысының аграрлық секторында шаруашылық жүргізудің негізгі нысаны болып табылады, онда жер пайдаланушылардың саны 2581(2020,6 мың га) құрайды. Облыстағы мемлекеттік емес кәсіпорындардың ішінде ең үлкен аумақты шаруашылық серіктестіктер мен акционерлік қоғамдар алады, олардың үлесіне 51 жер пайдаланушы (1205,3 мың га) келеді. Шағын ауданды 91,0 мың га мемлекеттік ауыл шаруашылығы ұйымдары алып жатыр (Кесте 2).

Шаруашылық жүргізуші субъектілерге бекітілген аудандардың орташа мөлшері облыстар бойынша қатты ауытқиды. Мәселен, шаруа немесе фермер қожалығының орташа алаңы Түркістан облысында - 27,4 га - дан, Ақтөбе облысында - 1 945,2 га-ға дейін және Қарағанды облысында-1730,9 га-ны құрайды, республика бойынша орташа көрсеткіш 306,8 га. республика бойынша жалпы шаруашылық серіктестіктердің орташа алаңы 4 271,1 га құрайды, ауытқуы 447,8 га - дан Түркістан облысына дейін. 23,6 мың га - Маңғыстау облыстарында. Басқа агроқұрылымдардың аудандары айтарлықтай өзгереді (Кесте 3).

Айта кету керек, республикада аграрлық сектордың шаруашылық жүргізуші субъектілерін қалыптастыру процесі жалғасуда. Жаңа шаруашылық жүргізуші субъектілердің пайда болуымен қатар, бұрын құрылғандардың ыдырауы мен қайта құрылуы орын алады.

Кесте 3 – Маңғыстау облысындағы аграрлық сектордағы шаруашылық жүргізуші субъектілер алаңының орташа мөлшері, мың га.

№ р/с	Шаруашылық жүргізуші субъектілері	2019 ж.	2020 ж.	Өзгеріс
1.	Шаруа және фермер қожалықтары	796,8	782,6	-14,2
2.	Шаруашылық серіктестіктер мен	59379,2	23635,3	-35 743,9

	акционерлік қоғамдар			
3.	Ауыл шаруашылығы кооперативтері	4514,3	4514,3	-
4.	Басқа мемлекеттік емес ұйымдар	55,6	8970,0	8 914,4
5.	Мемлекеттік ауыл шаруашылығы ұйымдары	5687,5	120,0	-5 567,5

2020 жылы 2019 жылмен салыстырғанда Маңғыстау облысында аграрлық сектордағы шаруашылық жүргізуші субъектілер алаңының көлемі – 14,2 мың га төмендеген. Басқа мемлекеттік емес ұйымдарының алаңы – 8914,4 мың га ұлғайды.

Жер реформасы барысында жүргізілген шаруа, фермер қожалықтарын және шаруашылық жүргізудің басқа да нысандарын ұйымдастыру үшін көптеген ұсақ жер учаскелерін бөле отырып, ірі жер пайдалануды реформалау процесі бірқатар кемшіліктерді анықтады. Мұның бәрі ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігі деңгейіне, жерді ұтымды пайдалану мен қорғауды ұйымдастыру жөніндегі іс-шараларды жүргізуге теріс әсер етеді. Нәтижесінде кейбір шаруашылық жүргізуші субъектілер өздерінің шаруашылық қызметін жүзеге асыра алмады. [3]

Ал жерге орналастыру жобасы негізінде жұмыс істейтін, аумақты нақты ұйымдастыруды, ауыспалы егіс жүйесімен қатар тұтастай ұйымдық-өндірістік құрылымды сақтаған, нәтижесінде шаруашылық жүргізудің жаңа экономикалық жағдайларына бейімделген ауыл шаруашылығы кәсіпорындары басқа шаруашылықтарға қарағанда өндірістің неғұрлым жоғары экономикалық тиімділігіне ие. [4]

Сондықтан, ауылшаруашылық жерді пайдалануды жетілдіру және реттеу жерді пайдалану тиімділігін арттырудың маңызды әдісі және аумақтық жерге орналастырудың басты міндеті болып табылады. Еліміздің агроөнеркәсіптік кешенінің стратегиялық дамуы объективті қажеттілік бола отырып, бүкіл ұлттық экономикалық әлеуеттің жағдайын, Қазақстан мемлекетінің және қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігінің деңгейін анықтайды. [5]

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Қазақстан экономикасының аграрлық секторы жұмысының тиімділігін арттыру проблемасы бірінші кезектегі міндеттердің біріне айналып отырғанын атап өтуге болады. Агроөнеркәсіп кешені мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, оның тұрғындарының өмір сүру сапасын жақсартуда, ауылшаруашылық өнімдерін өндірумен, өңдеумен және оларды өндіруге тартатын экономиканың өзара байланысты салаларының жиынтығы ретінде әрекет ете отырып, стратегиялық рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Репников И.В. Определение оптимальных размеров землепользований крестьянских и фермерских хозяйств / Материалы международной научно-практической конференции, посвящённой к 100-летию высшего геодезического образования в ФГБОУ ВО Омский ГАУ. – Омск, 2018. – с. 392-396

2 ҚР Парламенті Сенатының депутаты Ақылбек Күрішбаевтың Жер реформасы жөніндегі комиссиясының отырысында сөйлеген сөзі. 25.03.2021 ж. <http://www.matritca.kz/>

3 Қазақстан Республикасының 2020 жылғы жер жағдайы және оның пайдаланылуы туралы жиынтық талдамалы есебі – Нұр-Сұлтан: Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Жер ресурстарын басқару комитеті, 2021.

4 Жабоев С.А., Ахматова М.Х., Землеустроительные аспекты эффективного функционирования АПК в современных условиях/ WORLD SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS: сборник статей XV Международной научно-практической конференции. В 4 ч. Ч. 1. – Пенза: МЦНС «Наука и Просвещение». – 2017. – 322 с.

5 Допиро Г.В. Совершенствование сельскохозяйственного землепользования муниципального образования в условиях развития рыночных отношений в АПК: На материалах степной зоны Омской области: диссертация кандидата экономических наук: 08.00.05.-Омск, 2005-213с.

Жетекші: доцент Баярлин А.Е.